

Kurmaca Metinde Muhasebe Biliminin İzleri: Fuzulî'nin Şikâyetnamesi

Prof. Dr. Yusuf Sürmen

Karadeniz Teknik Üniversitesi- İşletme Bölümü

Arş. Görv. Yaşar Bayraktar

Karadeniz Teknik Üniversitesi- İşletme Bölümü

Arş. Görv. Betül Bayraktar

Karadeniz Teknik Üniversitesi- Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Arapça “hisab” kökünden türetilip “muhasaba” sözcüğünden Türkçe’ye geçmiş olan muhasebe, hesaplaşmayı, hesap işleri ile uğraşmayı ifade etmektedir. Bunun dışında kelimenin diğer iki farklı literatürde daha yeri vardır. Bunlardan biri psikanaliz diğeri İslamî literatürdür. Psikanalitik edebiyat eleştirisinde birey, iç hesaplaşmasını yaptığı zaman *ben*’i ile öteki’si uyum içinde olmaktadır. İslamî literatürde de insan hayatını düzenleyici birtakım kurallar vardır ve kişinin kendini hesaba çekmesi tavsiye edilirken, hesap günü kavramına da değinilmektedir.

Bireyi ve toplumu anlatması hasebiyle edebiyat bir aynadır ve açılmış yaraları göstererek, olumsuzluklara işaret etmektedir. Muhasebe kavramının söz konusu üç boyutunun görüldüğü mektup türündeki edebî eser olan Şikâyetname, Fuzulî tarafından kaleme alınmıştır. Vakfa aylığını almak üzere giden Fuzulî, kurumda çalışan memurlarla arasında geçen diyalogu, çağlara kök salan sanatkârane bir üslupla dile getirmiştir. Bu yönüyle eser, iç hesaplaşma ve muhasebe bilimi ile hesap günü kavramlarına örnek teşkil eden bir metne dönüşmüştür.

Bu Çalışmada Fuzulî'nin Şikâyetname adlı eseri, psikanalitik edebiyat eleştirisi, İslamiyet ve muhasebe bilimi çerçevesinde incelenmiştir. Ayrıca Çalışmada, toplum düzeninin sağlanmasında ve refahın artmasında, bireyin kendi iç hesaplaşmasının önemli olduğu vurgusu yapılarak, bireyin bunu gerçekleştirmedeği zaman tüm varlık tabakalarında bozulmaların yaşanacağına da değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Muhasebe, Edebiyat, Yozlaşma, Şikâyetname, Fuzulî.

Jel Kodları: M41, M42, A12, A13

Abstract

Accounting which is derived from the root of “hisab” in Arabic and translated from “muhasaba” to Turkish, phrases retrocalculation and dealing with accounting transaction. Also the accounting word have two meaning in two different literatures. One of them is psychoanalysis and the other is Islamic literature. In psychoanalytic literature criticism, when individual do her/his internal feud, she/he will be in compliance with *ego* and *alter-ego*. In Islamic literature, there are some rules that regulate human's life and it is recommended that human should question oneself and it is touched on doomsday concept.

Literature is a mirror because of reflecting individual and society and it signs negativenesses by indicating open wounds. Şikâyetname in which there are three dimension of accounting concept, was written by Fuzulî. Fuzulî who went to foundation to get his money, utters the dialogue with officials in artistic style agelong. In this respect, the opus is turn into a text that exemplifies of internal feud, accounting science and doomsday concepts.

In this study, Şikâyetname of Fuzulî is examined within the framework of psychoanalytical literary criticism, Islam and accounting science. Furthermore, it is emphasised in the study that individual's internal feud is crucial in ensuring social order and rise of welfare and it is touched on that when human don't make this internal feud, there will be deterioration in the all realm of existence.

Key Words: Accounting, Literature, Deterioration, Fuzulî, Şikâyetname.

Jel Classification: M41, M42, A12, A13

1. Giriş

“Selam virdüm, rüşvet degüldür diyü almadılar”

Fuzulî

Divan şiirinin köşe taşlarından birisi olan Fuzulî Arapça, Farsça ve Azeri Türkçesi ile verdiği eserlerle XVI. yüzyıl’dan itibaren adını duyurmuş büyük bir şairdir. Doğum yerinin Hille, Nefef ve Kerbela olduğuna dair çeşitli rivayetler olan şairin, doğum tarihi de net değildir. Ancak “menşe’ ve mevlidim Irak” (888) ifadesinin ebced karşılığı 1483 yılına tekabül ettiği için (Şentürk ve Kartal, 2007: 182) bu yıl, doğum yılı olarak kabul edilmektedir. Küçük yaşlarında tahsile başlayan Fuzulî, tefsir ve hadis ilimlerinin yanında hikemî (felsefi söz ya da düşünce) ve hendesî (geometri) ilimlerle de ilgilenmiştir. Tasavvuf da onun şiirlerinin ana unsurudur. Mecazî aşk ve ilahi aşkın terennümleri, şiirlerde kendisini neşe ve zevkten ziyade acı şeklinde göstermektedir. Edebi sanatlarla işlenmiş şiirlerinde de ince bir işçilik söz konusudur. Öte yandan Türkçe, Farsça ve Arapça Divanı olan şair mesnevi alanında da ölümsüz eserler bırakmıştır. *Leyla vü Mecnun, Beng ü Bade, Sohbetü’l- Esmar, Sâkîname, Heft-câm, Rind ü Zâhid, Hadikatü’s-Süeda* bu eserlerden birkaçıdır.

Şikâyetname adlı eseri de Fuzulî’nin emeklilik beratını bir vakfa götürüp karşılığı için başvurmasını, sonrasında yaşananlar sonucunda eli boş dönmesini ve söz konusu vakıfta gördüğü yozlaşmayı devlet adamı Koca Nişancı Celalzâde Mustafa Çelebi’ye ilettiği mektubudur. Hesap ve yozlaşmanın, dönemin büyüklerine bir şikâyet niteliğinde arz edildiği bu eserde, bozulmuş memur tipi anlatılmaktadır. Tasavvufun ana zemin olduğu eserde, hesabın ne dünyevi ne de uhrevi yönü memurlar tarafından ciddiye alınmamaktadır. Karşılıklı sohbet şeklinde söze dökülen cümlelerde rüşvetin yaygın olduğu, alacaklıya alacağının verilmediği görülmektedir. Böylece

bireyin yozlaşması devlet dairesini de etkilemiştir. Fuzulî ise vakıfta şahit olduğu yozlaşmanın bir mutlaka bir hesabının olacağını dile getirmiştir.

Şikâyetname’de muhasebe kavramının üç farklı boyutu vardır. Birincisi insanın kendi iç muhasebesidir. Birey, ailesinden gördüğü ahlak ve aldığı terbiye dışında sahip olduğu dini öğretiler ve vicdanı ile doğruyu yanlıştan ayırt etmektedir. Kendi iç hesaplaşmasını yapan birey, dış dünya ile uyumludur. Bunu gerçekleştiremediğinde de yozlaşma ve yabancılaşma kaçınılmaz olmaktadır. Muhasebe kavramının diğer boyutu da bir bilim dalı olmasıdır. Bilim olması hasebiyle muhasebe, işletmelerarası karşılıklı ilişkiler ve işletmeiçi olaylar sebebi ile işletmenin varlık, kaynak, gider ve gelirlerinde değişme meydana getiren tamamen ya da kısmen mali nitelikteki işlemlere ait bilgileri kaydetme, sınıflandırma, özetleme, varılan sonuçları yorumlama ve ilgili çıkar gruplarına yararlı bilgileri sağlama işlevlerini üstlenmektedir. Belge ve kayıt bu işin esasıdır. Ancak işlevleri arasında da belirtildiği üzere, muhasebenin; defter tutmanın yanı sıra sınıflama, özetleme ve yorumlama görevleri de göz ardı edilmemelidir. Muhasebede belgesiz kayıt söz konusu değildir. Belgelerden yola çıkılarak muhasebe organizasyonu çerçevesinde hazırlanan raporlar ile bilgi kullanıcılarına mali nitelikli bilgiler sunulmaktadır. Bu bilgilerin gerçeğe uygunluğunun ve muhasebe işlemlerinde herhangi bir usulsüzlük olup olmadığının kontrolü de muhasebenin denetim görevi tarafından gerçekleştirilmektedir. Şikâyetname’de görülen muhasebe olgusunun son boyutu da İslamiyet’teki hesap günü ile ilişkilendirilmektedir. İslam dini Kur’an-ı Kerim, hadis ve sünnetlerle bir takım emir ve yasakları insanlara iletmektedir. Bu bağlamda insanlar da hayatını belirtilen esaslar çerçevesinde tanzim etmelidir. Zira hesap gününde insanın bütün yapıp ettikleri karşısına çıkacaktır (Maun Suresi, 1; Tekvir Suresi, 14). Dünya bir imtihan yeri olmakla birlikte, insanlar burada yaptığı iyilik ve kötülüklerden mutlak suretle sorumludur ve hesaba çekilecektir.

Bu esaslar doğrultusunda çalışmada, öncelikle iç hesaplaşma kavramına yer verilmiş ve bireyin kendini sürekli olarak hesaba çekmesi gerektiği belirtilmiştir. Ardından muhasebe bilimi ve vakıf muhasebesine değinilerek, denetim kavramı çerçevesinde Fuzulî'nin Şikâyetname adlı eseri vakıfta yaşanan denetim yoksunluğu çerçevesinde ele alınmıştır. Son olarak da hesap günü kavramıyla ilişkilendirilen eserde, ilk iki kavramsal çerçeveye riayet edilmediği takdirde dini göndermelerin bağlayıcı olmadığı anlatılmıştır.

2. İç Hesaplaşma

Ayna, psikanaliz ve edebiyatta sık kullanılan bir metafor¹dur. Narkissos² aynadaki suretine bakarak, daha önce farkına varmadığı kendisini fark etmiştir. Ancak bu, yok oluşa sürüklenen bir farkındalıktır. Ayna metaforunun tamamlayıcı özelliği ise Fransız psikanalist Jacques Marie Émile Lacan'ın “ayna evresi” teorisinde görölmektedir. Bu teoriye göre; bebek ayna vasıtasıyla kendisini bir bütün olarak tanımaktadır. Ayna varoluşun farkındalığını sağlarken, öteki kavramını da beraberinde getirmektedir.

Öteki düşman bir varlık değil, aksine kendisine yöneltilen eylemlere karşı aldığı tavırla ontolojik bir farklılık yaratan kendine has bir varlık, bireyin kendiliğini daha iyi bir şekilde ortaya koymasında, benin etik değerler bütünü kurmasına yardımcı olan bir değerdir (*Şahin, 2010: 25-26*).

Birey öteki ve *ben* arasında yolculuk yaparak kendi *ben*'ini oluşurmaktadır. Psikanalizin önde gelen isimlerinden İsviçreli Carl Gustav Jung'a göre; *ben* ve öteki, varoluğu bütünlemektedir. Birey, bu iki kavram arasında dönüşürken kendi değerleri ile çatışma yaşadığı takdirde ötekileşme

1 Türkçe karşılığı *eğretileme* olup, dilin sembolik kullanımıyla, bir kavram ya da olayın başka bir kavram ya da olaya benzetilerek kullanılmasıdır.

2 Yunan mitolojisinde bir kahraman.

gerçekleşmektedir. Bu durumdan kurtulmanın yolu bireyin iç hesaplaşmasıdır. Ayna bireyin iç dünyasına dönüp, kendisiyle yüzleşmesi açısından önem arz etmektedir. “Özbenliğine yabancılaşan birey” (Şahin, 2010: 24) bu hesaplaşma sayesinde kendi *ben*'ini kurabilmektedir.

Fuzulî'nin Şikâyetname adlı eserinde birey, aynada kendisiyle yüzleşmediği ve iç hesaplaşmasını yapmadığından ötekileşmektedir. Böylece kendi *ben*'inden uzaklaşan birey, önce kendine sonra da topluma yabancılaşmaktadır. Söz konusu mektupta bahsi geçen yozlaşmış memur tipi vicdan mekanizmasını kullanmadığından, devlet katındaki görevini de suiistimal etmekte ve görevinin gereklerini yerine getirmeyerek, alacaklı durumundaki Fuzulî'ye hakkını vermemektedir. Bu çerçevede söz konusu eserde, bireyin yozlaşmasının toplumsal ve evrensel boyutları da ortaya konmuştur.

3. Muhasebe Bilimi ve Vakıf Muhasebesi

İktisadi açıdan muhasebe işletmeler arası karşılıklı ilişkiler ve işletme içi olaylar sebebi ile işletmenin varlık, kaynak, gider ve gelirlerinde değişme meydana getiren tamamen ya da kısmen mali nitelikli işlemlere ait bilgileri kaydeden, sınıflandıran ve anlamlı bir biçimde özetleyerek, varılan sonuçları yorumlayan ve böylece işletme ile ilgili çıkar gruplarına, amaçlarına uygun yararlı bilgileri sağlayan bir bilimdir” (Sürmen, 2015: 11).

Vakıf, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde “bir hizmetin gelecekte de yapılması için belli şartlarla ve resmî bir yolla ayrılarak bir topluluk veya bir kimse tarafından bırakılan mülk, para” şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2005: 2075). Osmanlı İmparatorluğu (1299-1922) dönemine ait dört asırlık vesikalara bakıldığında, fakirlikle mücadele edildiği, mahalle fukarasına, Haremeyn fukarasına, Medine fukarasına, dervişan fukarasına, fukara-yı müslimine, aç, susuz ve muhtaç insanların ihtiyaçlarının karşılanmasına müteallik pek çok vakıflar yapılmıştır (Kurt, 2013: 14).

Vakıflar yerinden yönetim esasına dayalı gönüllü, demokratik sivil toplum kuruluşları olmakla birlikte, toplumun geneline hizmet sunumu gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda idari ve mali özerkliği bulunan bu kurumlar, eğitim, kültür, diyanet, bayındırlık, sosyal yardım ve sağlık alanlarında faaliyet göstermektedir. Ayrıca bünyesinde çalışanların maaşlarının ödenmesi ve cari harcamaların önemli kısmının finanse edilmesinde etkindir. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu'nun mali teşkilatının merkez maliyesi ve tımar sistemi ile birlikte olup, devletin önemli bir gelir kalemini oluşturmaktadır (Şensoy, 2016: 41).

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik döneminde Hazine-i Amire çatısı altında kayıt düzenine esas teşkil eden defter sistemi; yıllık gelir ve gider hesabının düzenlenmesi ile hazine yönetimine dair defter düzeni, kontrol amaçlı rapor defterleri ve vakıf ile tereke (miras) muhasebe kayıtlarından oluşmaktadır. Bunlardan vakıf ve tereke ile ilgili kayıtların önemli bir kısmı, merkez teşkilatı dışından diğer kısım da merkez muhasebe teşkilatı tarafından kontrol edilmektedir (Güvemli ve Güvemli, 2015: 22-25). Merkezi muhasebe teşkilatı için, denetim amaçlı olarak, muhasebesi dışarıdan tutulan vakıflara yönelik kayıtlar devlet muhasebesi için önem arz etmektedir.

Öte yandan Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar, hassas bir konudur. Zira vakıf malı alınıp satılamaz, sahiplenilemez. Ancak sosyal hayatı iyileştiren, refah düzeyini artıran bir yardımlaşma kurumu olan vakıflarda, kimse hatta vâkıf kendisi bile imtiyaz sahibi değilken, bireylerin şahsi tutumları sonucunda yozlaşmalar, bozulmalar yaşanabilmektedir. Bu bağlamda Kanuni Sultan Süleyman (1494-1566) Vakfiyesi'nde dikkat edilmesi gereken hususlar belirtilmektedir. Ayrıca bu hususlara uymayanlar için aşağıdaki gibi beddua edilmektedir:

Allah'a ve ahiret gününe inanan, güzel ve temiz olan Hazreti Muhammed'i tasdik eden, Sultan, Emir, Bakan, küçük veya büyük

herhangi bir kimseye, bu vakfı değiştirmek, bozmak, nakletmek, eksiltmek, başka bir hale getirmek, iptal etmek, işlemez hale getirmek, ihmal etmek ve tebdil etmek helal olmaz. Kim onun şartlarından herhangi bir şeyi veya kaidelerinden herhangi bir kaideyi bozuk bir yorum ve geçersiz bir yöntemle değiştirir, iptal eder ve değiştirilmesi için uğraşır, fesh edilmesine veya başka bir hale dönüştürülmesine kastederse, haramı üstlenmiş, günaha girmiş ve masiyetleri irtikâp etmiş olur. Böylece günahkârlar alınlarından tutularak cezalandırıldıkları gün Allah onların hesabını görsün. Mâlik onların isteklisi, zebaniler denetçisi ve cehennem nasibi olsun. Zira Allah'ın hesabı hızlıdır. Kim bunu işittikten sonra, onu değiştirirse onun günahı, değiştirenler üzerindedir. Kuşkusuz O, iyilik edenlerin ecrini zayi etmez...(Atabay, 2012:315-316)

Fuzulî'nin Şikâyetname adlı eserinde, vakıfta görevli memurların duyarsızca vakıf malından yararlanması, yozlaşmanın ve bozulmanın mevcut olduğunu göstermektedir. Bu açıklamalara örnek niteliğinde; vakıflarda yaşanan bir başka yozlaşmayı da 1909-1910 yılları arasında Evkaf Nazırı olan Hamadezade Halil Hamdi Paşa saraya aşağıdaki metinde belirtilen şekilde iletmiştir:

*Evkaf Nazırı Hamadezade Halil Hamdi Paşa tarafından düzenlenen ve Sadarete takdim edilen layihada Halil Hamdi Paşa, **muhasebecinin 110.000 kuruş zımmetine geçirdiğini** ve bu duruma rıza gösteren başkâtip ve sandık emininin davranışını hayretle karşıladığını belirtmektedir. Layihanın bir başka bölümünde vakıfların yolsuzca idare edildiği de belirtilmektedir (Ertem, 2011: 50).*

Fuzulî Şikâyetname adlı eserinde, verdiği selamın rüşvet olmadığı için karşılık bulmadığını dile getirmektedir. Bu ifade, bundan sonra olacaklar

için de bir giriş mahiyeti taşımaktadır. Karşılıklı diyalog şeklinde gerçekleşen mektupta, görevli memurların vakıf malını istedikleri gibi kullandıkları ve vakıftan yardım alması gereken ihtiyaç sahiplerinin haklarını gözetmedikleri görülmektedir. Görevli kişiler kişisel çıkarlarını toplumun çıkarlarından üstün tutmaktadırlar. Nitekim durumdan hiç rahatsız olmaksızın, kendilerini uyaran Fuzulî'ye de içinde buldukları durumu özetler şekilde şunları söylemişlerdir: “Didiler andan dahi bâkimüz(*korku*) yokdur kâtipleri razı itmişüz” (Kaçar, 2013: 69). Bu yozlaşmış, ahlaki değerlerini yitirmiş, kişisel menfaatlerini toplumun çıkarlarından üstün tutan bireyler, vakıf malından şahsi olarak faydalanmaktadırlar. Bununla kalmayıp kendilerini şikâyet etme olasılığı olan kâtiplere de rüşvet vererek, kendilerini garantiye almışlardır. Bu yüzden Fuzulî'ye de herhangi bir korkuları olmadığını belirtmişlerdir.

Rüşvet, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde “yaptırılmak istenen bir işte yasa dışı kolaylık ve çabukluk sağlanması için bir kimseye mal veya para olarak sağlanan çıkar[dır]” şeklinde ifade edilmektedir (TDK, 2005: 1667). Şikâyetname'de, bir devlet dairesi olan vakıfta, kişinin sahip olduğu kamu gücünü kötüye kullanması nedeniyle yolsuzluğun arttığını gösterilmektedir. Yapılan işlerde kayıtların tutulmaması ve hesap verme sorumluluğunun olmaması, rüşvet için uygun bir zemin oluşturmaktadır. Ayrıca merkezden yönetim de rüşvetin oluşmasına neden olan bir diğer etkidir. Yapılan araştırmalar da, merkezden yönetimin egemen olduğu ülkelerde rüşvet düzeyinin, yerel yönetimlere ağırlık veren ülkelere göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır (Bardhan, 1997: 1343-1345). Nitekim Osmanlı İmparatorluğu da merkezden idare edilmekteydi.

Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıfların gelir ve giderleri, “Kadı”lar ya da “Naib”ler tarafından denetlenmektedir. Vakfın bulunduğu yerde görevli olan kadı, mütevelliler tarafından tutulan muhasebe belge ve kayıtlarını esas alarak denetimi gerçekleştirmektedir. Öte yandan vakfın “Nazır”ı da gelir ve

giderlerin denetiminde sorumludur. Herhangi bir aksilik olması durumunda denetime müdahil olmaktadır. Mütevelliler de vakfın genel sorumluluğunu taşımakta olup, müteveli heyetin teklifi ve Merkez'in onayıyla atanan kâtipler, vakıf muhasebesinin sorumluluğunu üstlenmektedir (Bülbül, 1999: 165). Kâtipler de, defter tutmanın inceliklerini bilen, devlet belgelerinde tahrifat yapmayan ve devlet sırrını ifşa etmeyecek nitelikteki bireylerden seçilmekteydi. Nitekim Karahanlı Devleti (840 - 1212) döneminde yaşamış Yusuf Has Hacib (1017 -1077)' in 1070 yılında yazdığı "*Kutadgu Bilig*" günümüz Türkçesi ile "Devlet Olma Bilgisi" ya da "Mutlu Olma Bilgisi" adlı eserde de, kâtip için çok doğru, itimat edilir, iyi ve dürüst olmasının yanı sıra anlayış ve zekâsı da iyi düzeyde olmalıdır. Bunlara ilaveten gözü tok, tavır ve karakteri güvenilir, hayâ sahibi olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca her türlü işlemi kâğıda geçirmesi, aklına çok fazla güvenmemesi gerektiğine böylece devletin gelir ve giderinin hesabının iyi tutulursa, hazinenin de dolacağına değinilmektedir (Otar, 1984: 12). Bu bağlamda kâtiplik mesleği, belgelendirme ve yapılan işlemlerin kayıt altına alınması açısından oldukça önemlidir.

Bir siyasetname olan *Kutadgu Bilig*'den çok daha öncesinde semavi dinlerde de yapılan işlemlerin belgelendirilmesi ve kayıt altına alınmasının önemine değinilmektedir. Bu bağlamda kutsal kitaplardan Tevrat-Tesniye'nin 24. babında "Kiminle ticari alış veriş yaparsan yap, daima alıp verdiğini say ve değerlendir ve ne verirsen, ne alırsan mutlaka yaz" denmektedir. İncil-Matta'nın 5. babında da "Ticaret yapmaya, dünya için çalışmaya asla izin verilmeyip, aksine, her neye sahipseniz, neyiniz varsa satarak sadaka verilmesi emredilmiştir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim-Bakara Suresi'nin 282. ayetin de "Ey iman edenler, aranızda vadeli borçlandığınızda onu mutlaka yazın" denmektedir. Bu doğrultuda belgelendirme ve kayıt altına alma işlemi, herhangi bir olgunun doğruluğunun ispatında mutlak suretle önem arz etmektedir.

Belge ve kayıt tutma her iç için esastır. Ancak söz konusu vakıf gibi hassas bir mevzu olunca daha ziyade ehemmiyet gösterilmesi gerekmektedir. Vakıf tarafından vakfin kuruluş amacı, mal varlığı, gelirleri, idari organın yetkilerinin yanında yapılacak harcamalar dahi kayıt altına alınmaktadır (Kurt, 1997: 519). Ne var ki; Fuzulı'nın Şikâyetname adlı eserinde de, Şairin akçesini almak için gittiği vakıfta belge ve kayıt dışı işler yapılmaktadır. Onun getirdiği padişah hükmüne iltifat edilmemiştir. Bu da memurların belgesiz iç, yani yolsuzluk yaptığını göstermektedir. Nitekim Şairin sorularına verdikleri cevaplarla da bunu açıkça dile getirmekten kaınmamaktadırlar. Fuzulı, kendisine emeklilik beratı verildiğini, bu sayede vakıftan nasiplenip, padişaha dua edeceğini dile getirmiştir. Ancak görevli memurlar ise ona verilen sermayenin faydasız bir mücadele olduğunu, bu sermayenin ona hoş olmayan yüzler görüp, kötü sözler işitmesi şeklinde geri döneceğini söylemişlerdir. Bu ifadelerden sonra Fuzulı de, beratının gereğinin neden yapılmadığını sormuş ve karşılığında bunun zevâid³ olduğunu ancak tahsil edilemeyeceğini öğrenmiştir. Fuzulı şaşkın bir şekilde böyle bir vakfin nasıl olup da zevâidsiz olabileceğini sorduğunda, büyük bir yolsuzluk silsilesi ile karşı karşıya kalmıştır.

Yaşanan olaylar sonucunda kaleme alınan mektup, söz konusu kurumda vakıf malına gereken önemin gösterilmediğine işaret etmektedir. Oysaki vâkıfın (vakfeden kişi) bile vakıfta herhangi bir müdahalesi söz konusu olamaz: “Sahih ve lazım olan bir vakfin şer'-i şerife muvafık olan şartlarını vâkıf bile değiştiremez ve tahsis edemez, nk bu vakfedilen şey, vâkıfın mülkünden kmıştır (Kurt, 1997: 519). Ancak bu kurumda görevli memurlar nahoş şekilde işleyen bir sistem kurup, gayet rahat bir şekilde vakıf parasından yararlanmakla kalmayıp, bir de yaptıkları usulsüzlüğü rahatça ve açıkça dile getirmektedirler. Görevli memurlar Asitane (İstanbul) giderlerinden arta kalan parayı kendilerinin kullandığını, kendilerinden de artarsa ancak o

3 Bir vakfin gelirlerinden, yapılan giderler düşüldükten sonra arta kalan fazlalık.

zaman zevaid oluşacağını söylemişlerdir. Kısaca Fuzulî'ye söz konusu ücretin verilmeyeceğini bildirmişlerdir: “Didiler zevâ’iddür husûli mümkün olmaz. Didüm böyle evkaf zevaidsiz olur mı? Didiler zarûrîyât-ı asitânededen kalursa bizden kalur mı?” (Kaçar, 2013: 69).

Yukarıda söz konusu esere ilişkin yapılan açıklamalardan yola çıkarak, vakfın işleyişindeki aksaklık ve bozuklukların denetim yoksunluğundan kaynaklandığı ve buna ek olarak denetleyenlerin de rüşvet alarak bu duruma sebep oldukları görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli kurumlarından olan ve söz konusu eserde bahsedilen vakıfta yaşanan yolsuzluklar, denetim olgusunun ehemmiyetini ve denetçinin ahlaki ilke ve kurallar çerçevesinde hareket etmesi gerektiğinin elzem olduğunu göstermektedir. Ancak günümüzde dahi denetim olgusu henüz istenilen olgunluğa erişememiştir.

Küreselleşen ticaret, işletmelerin büyüme arzularını tetikleyerek teknolojik, ekonomik ve sosyal alanlarda hızlı değişimleri beraberinde getirmektedir. Böylece zamanla kurumlarda, yapılan işlem ve gerçekleştirilen faaliyetlerin karmaşıklığı ve belirsizliği gibi riskler meydana gelmektedir. Bunlara ilaveten yaşanan değişimlerle, işletme ile ilgili karar alan kişiler, bilginin kaynağına kadar gidip inceleme yapma olanağını da kaybetmektedir. Dolayısıyla işletme yönetiminin ilgili ve güvenilir bilgiyi zamanında tam olarak sunması önem arz etmektedir. İhtiyaca ve gerçeğe uygun bilgi sunumu da yalnızca iyi bir muhasebe bilgi sistemi ve mesleği, etik ilke ve kurallar çerçevesinde icra eden meslek mensupları sayesinde sağlanabilmektedir. Ancak sunulan bilgiler her zaman gerçeği yansıtmayabilir. Böylece mali nitelikli bilgi sunumu, kişisel ve kurumsal çıkarlara maruz kalınarak üretilebilmektedir. Nitekim son yıllarda yaşanan finansal kriz ve skandallar bu gibi olası durumların göstergesi niteliğindedir. Bu yüzden muhasebe mesleği ve meslek mensuplarının kredibilitesi toplum nezdinde zamanla

azalmıştır. Öyle ki şletmelerin ürettiği finansal nitelikli bilgilere ne düzeyde güvenileceği sorusuna cevaben de denetim mesleği önem kazanmıştır (Sürmen ve Bayraktar, 2015: 120).

Denetim, bir kuruluşun, birimin, işlemin ya da davranışın amaç ve uygulama sonuçlarının karşılaştırılması anlamındaki “kontrol”, olması gereken ile fiili durumun karşılaştırılması anlamındaki “murakabe”, defter ve kayıtların gözden geçirilmesi anlamındaki “revizyon” ve ara ara yapılan yasa, emir ve yönergelere uygunluğun gözden geçirilmesi anlamındaki “teftiş” gibi birbirine yakın kullanımı olan kavramları kapsayan üst kavram niteliğindedir (Haftacı, 2011: 5). Muhasebe denetimi görevini üstlenen denetçi muhasebe bilgi sistemiyle sunulan denetlenebilir nitelikteki bilgilere kaynaklık eden muhasebe belge ve kayıtlarının uygunluğunu araştırdıktan sonra denetim raporunu, ilgili bilgi kullanıcılarına sunmaktadır.

Vakıflarda da denetim mekanizması birbirini tamamlar niteliktedir. şöyle ki; Osmanlı İmparatorluğu’nda vakıfların denetim süreci sırasıyla řu şekildedir; mütevelliler kendi yönetimlerinde bulunan vakıf memurlarını, nâzırlar mütevellileri, vakıftan yararlanma hakkına sahip olanlar nâzırları, devletin memurları da bunların hepsini denetlemektedir. Bu süreçte vakfın yararını gözetmek, vakıf çalışanlarının sorumluluklarını yerine getirmesine bağlıdır. Mütevellilerin muhasebesinin görölmesi de bu sorumluluğun amacıyla doğrudan ilişkilidir. Ayrıca fıkıh kitaplarında da belirtildiği üzere denetimin en önemli unsuru vakfın muhasebesidir (şensoy, 2014: 84).

Osmanlı İmparatorluğu’nda vakıf denetiminin temel nedeni, vakfın gelirlerinin tam tahsili ve bu gelirlerin sosyal amaçlara uygun olarak harcanıp harcanmadığının tespitidir (Taş ve diğerleri, 2014:105). Nitekim tespit sürecinde denetimin muhasebeye ve muhasebenin sunduğu bilgilere olan ihtiyaçı ile aralarındaki ilişki tarihsel olarak da görölmektedir.

Yukarıda yapılan açıklamalar çerçevesinde, Fuzulî'nin Şikâyetname adlı eserine konu olan ve denetim zafiyeti bulunan vakıfta şairin sözleri, karşılık bulmamaktadır. Öte yandan şair tarafından görevli memurlara vakıf malının kişisel menfaatler doğrultusunda kullanımının vebal olduğu söylediğinde ise memurlar tarafından vakıf mallarının kendi akçeleri ile satın alındığı ve kendilerine helal olduğu belirtilmektedir. Söz konusu eserde geçen bu durum, zamanın görevli memurlarının kendilerinden beklenen sorumluluğu yerine getiremediklerini ve böylece kurumlarda bozulmalara neden olduklarını göstermektedir. Bu bağlamda kurumlarda yaşanabilecek yozlaşmaya yönelik iyileştirmelerde denetim olgusu önem arz etmektedir. Ayrıca denetimin etkinliğinin de sürekli olarak kontrol edilmesi gerekmektedir.

4. Hesap Günü

Bireyin kendisi ve çevresi ile uyumunu sağlaması; iç hesaplaşmasını yapması ve vicdan mekanizmasını kullanmasına bağlıdır. Bunu yapmadığı takdirde birey kendisine ve topluma yabancılaşmaktadır. Öte yandan toplum düzeninin sürdürülebilirliği de, her bireyin önce kendi vicdan mahkemesinde kendisini yargılamasına bağlıdır. Nitekim bunu yapamayan bireyler için, toplum düzenini sürdürmek üzere birtakım kural ve yasaklar geliştirilmektedir.

Toplum düzenini sağlamak üzere ilkçağlardan bu yana küçük kabilelerden büyük devletlere değin, her birinin sözlü ya da yazılı biçimde kurallar silsilesi vardır. Bu kurallar arasında “zimmete para geçirme” ile ilgili de bazı yaptırımlar yer almaktadır. Nitekim *zimmet suçuna* yönelik açıklamalar, Türk Ceza Kanunu'nun 247. maddesinde yer almaktadır. Bu maddeye ek olarak, *denetim görevinin ihmali* de 251. maddede düzenlenmiştir. Öte yandan 252. madde de *denetim görevini ihmal eden kamu görevlisinin rüşvet yoluyla yapılanlara göz yummasına* ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bu açıklamalar çerçevesinde, bireylerin iç hesaplaşma

eylemine gerçekleştirememesi durumunda toplum dzeninin sağlanması adına bireylerin işlediği suçun karşılığı yasa koyucu tarafından belirtilen maddelere benzer şekillerde belirlenmektedir.

Bir diğer kural, yasak ve değerler dizisi de kabile inanışları, toplum rituelleri ve semavi dinlerde yer almaktadır. Dinler tarihinde toplumsal dzenin inşası ve devamını sağlamak amacıyla farklı alanlarda çeşitli emir ve yasaklar söz konusudur. Semavi dinlerin ayetlerinde hırsızlık, zimmete para geçirme ve bunun yaptırımını hakkında bireyler uyarılmaktadır. Örneğin, Tevrat'ta "almayacaksınız. Hile yapmayacaksınız. Birbirinize yalan söylemeyeceksiniz" (Levililer, 19/11) şeklinde bir emir vardır. İncil'de, "Elin veya ayağın, srmene sebep oluyorsa, onu kes ve kendinden at; sana olak veya topal olarak hayata girmek, iki el veya iki ayağın olarak ebedi ateşe atılmaktan daha iyidir" (Matta, 18/8) denilerek hırsızlık yapıldığı takdirde bunun karşılığının ebedi bir ateş olduğu ifade edilmektedir. Öte yandan Kur'an-ı Kerim'de de "Hiçbir peygambere ganimet malını aşırmak yaraşmaz. Kim böyle bir aşırma ve ihanette bulunursa, kıyamet günü aşırdığını boynuna yüklenerek getirir. Sonra da herkese kazandığının karşılığı tastamam ödenir, onlar haksızlığa da uğramazlar" (Al-i İmran, 161) şeklinde hükümler yer almaktadır. Bu dzenlemelerde bireylerin dünyada yaptığı her türlü haksızlığın mutlaka karşılığı olacağı belirtilmektedir.

Yapılan açıklamalar temelinde şikâyetname adlı eserde, beratinin karşılığını almak için vakfa giden Fuzulî, memurların görevi kötüye kullandıklarını ve kendisine akçe ödemeyeceklerini anlayınca onlara yaptıkları işin bir hesabının olacağını söylemiştir. Görevli memurlar da bu hesabın kıyamette alınacağını ifade ederek Fuzulî'nin sözlerini hafife almışlardır. Bu durum yasa koyucunun din ya da devlet olmasının bireyin karar mekanizmasında bağlayıcı olmadığını göstermektedir. Burada asıl önemli olan bireyin kendi iç hesaplaşmasıdır. Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nda

ihtiyaç sahipleri için inşa edilen vakıflarda görevlendirilen bu memurlar da çalıştıkları kurumun ehemmiyetinin farkında değillerdir. Öte yandan vakfın gelirlerini de kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmaları da uygun değildir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bir kurmaca metin niteliği taşıyan Fuzulî'nin Şikayetname adlı eserinde muhasebe olgusu, üç başlıkta incelenmiştir. Bu bağlamda çalışma, öncelikle “bireyin kendi iç hesaplaşması”, ardından “muhasebe bilimi” ve “hesap günü” çerçevesinde ele alınmıştır. Şikayetname, muhasebe bilimi açısından disiplinlerarası incelenmesi gereken bir eser olup, içerisinde hesap-kayıt, vakıf muhasebesi ve denetim gibi konularda bir takım sorunları dile getirmektedir.

Mektup niteliği taşıyan Şikâyetname’de, vakıfta yaşanan yozlaşma belirtilen konular üzerinden anlatılmaktadır. Metin merkezli olarak, birey kendi iç hesaplaşmasını yaptığında kendini tamamlamaktadır. Böylece birey kendisi olarak kalmayı başarmaktadır. Aksi takdirde denetim kurumlarının yetersizliği halinde, kurumların tüm tabakalarında yozlaşmalar, bozulmalar ve usulsüzlükler kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim esere konu olan vakıftaki görevli memurlar, vakfın hesap-kitap işlerini kendi çıkarlarına göre yönetmekle kalmayıp, kıyametteki hesaptan da korkmadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumda şair, onları dünyadaki hesaba karşı uyarılmaktadır. Onlar da muhasebe biliminin alt unsuru olan denetim faaliyetlerini gerçekleştiren kâtiplerin de bu durumdan haberdar olduğunu ve gönüllerinin edildiğine dair imalarda bulunarak, rüşvet ile bu yolsuzluğun üzerini kapattıklarını dile getirmektedirler.

Öte yandan mektubun anlaticısı konumundaki şair, söz konusu hesabın dışında yolsuzluk yapan görevli memurları, hesabın manevi boyutunun

da varlığıyla uyarmaktadır. Bu hesap, vakıf malının kişisel menfaatler doğrultusunda, başkalarının haklarına riayet edilmeden, istendiği gibi kullanımının vebali ile ilgilidir. Ancak görevli memurlar kendilerine o kadar yabancılaşmışlardır ki; hesabın kıyamette alınacağını söyleyip kendilerini vicdanen rahatlatmaktadırlar. Oysa pek çok yardıma muhtaç kimsenin faydalanacağı bir bütçeden, bu yozlaşmış, ahlaki değerlerini yitirmiş bireylerin kişisel olarak yararlanması, kıyametten önce kişinin kendi iç muhasebesine bırakıldığında dahi vicdanında derin yaralar açacak niteliktedir.

Fuzulî'nin ince işçiliği ve sanatkârlığı sayesinde kalıcı bir eser haline dönüşüp günümüze ulaşan Şikâyetname'yi önemine ithafen Ermeni din adamı Kevork Terzibaşyan (1859-1929), *Fuzulî Şerhi* adlı eserinde řu şekilde değerlendirmektedir: “İşte beşeri ahlak bozukluğunun müessif ve ezici bir halini dehşetli bir tarzda tasvir eden bu konuşma; bir dâhi el ile insafsız memurların alınına ebedi bir aybın, bir hakaret damgasını basmıştır” (Karahana, 1948: 12). Mektup türünde olan eser, iç muhasebe, muhasebe olgusu ve hesap verme açısından incelenerek ve söz konusu dönem ve toplumda yozlaşmanın sebebinin iç muhasebe ve denetim eksikliğinden kaynaklandığı tespit ve tahlil edilmiştir. Dolayısıyla tarihten ders alınması gerektiği gibi günümüzde de denetim faaliyetlerinin ve bu faaliyetleri yerine getiren meslek mensuplarının, tüm toplumun refahını yükseltecek şekilde ahlaki ilke ve değerlere bağlı hareket etmeleri gerekmektedir. Çalışmada ele alınan yönleriyle Fuzulî'nin “*Şikâyetname*” adlı eseri, muhasebe, denetim ve muhasebe uygulamaları tarihi açısından önem arz etmektedir.

امواج طوفان نوح ۵ سلام و بر دم رشوت کله رو یو آله یلر حکم کونم
 فایده سن رو یو طاعت اولم یلر ۵ اگر چتی بده صورت اطاعت
 کونم یلر ۵ اما زبان حاله جمیع سواله جواب بیرد یلر ۵ و ایم با آنها
 الاصبی بونه فعل خطا و چین ابرور و بید یلر منتقل بزم عادت بو در بزم
 بنم رعایتی واجب کونم ۵ و بکایات نفا عده و میرش لکه او قاف
 هیت بیره عزا اولم و پارس هه فراغله رعایتیم ۵ و بید یلر می کین

بک منظره کبر مشکر ۵ و سه عایه ترو و میرش لکه مدام فایده سنر حبال
 ایده سن ۵ و نامبارکت یوز لری کور و ب ما عظیم سوز لرا ایشیده سن
 و بزم برانک مضمونی نه اچون صورت بولمز و بید یلر و اید در حصوی
 ممکن اولمز و ایم بولمه او قاف ز و اید سنر اولور می و بید یلر ضروریات کین
 دن زیاده فالور سه بز دن فالور می ۵ و ایم وقف مالن زیاده نصرفا بک
 و بالدر و بید یلر قمر ایله صافون آلمشوز خلال ره و بید حساب لسه لری بک
 ک ضاروی بولنور و بید یلر بوجساب قیامته آگنور و بیدم دنیا ره و بی حساب
 اولور جزین ایشیموز و بید یلر آندن و بی باکره یوفد ره کاتیلری رضی شوز
 کوروم که سنو الی جوابدن غیره سنه و بید یلر ۵ و بکایات بله جتم رو بلعین
 رو اکور ضرور ۵ ناچار شرک مجادله قیلدم و ما بوس محرم کوشه غز لنده کلیم
 بین بر آندن انانت چکدیم اچون منفعل بر اتم بندن فایده سنر عذاب
 کور کچون نخل ۵ اولش به مجروح کبی نصر برون پنجهان بن مدعی کادیک
 شیعدن پریشان اول آیت مشوخ کبی مضموع العمل بیت عسک و قطع الاعط

(قطعه)

بین اکا فتنه اول بکا آفت	منقعه بن آندن اول بندن
بیت اکا خصه اول بکا محنت	مشکر بن آندن اول بندن
المنه سنت حرمان کمال بیدگره	در کاه حیرت طغیان اینه کده

Ek 2: Şikâyetname – Transkripsiyonlu Metin

Selam virdümler rüşvet degüldür diyü almadılar. Hükm gösterdüm fa'idesüz diyü mültefit olmadılar. Egerçi zahirde suret-i itaat gösterdiler amma zebân-ı hâl ile cemî'i su'alime cevap verdiler. Didüm Yâ eyyühe'l-ashâb bu ne fi'l-i hatâ ve ne çîn-i ebrûdur. Didiler muttasıl bizüm adetimüz budur. Didüm benüm ri'âyetümi vâcib görmişler ve bana berât-ı tekâ'üd virmişler ki evkâfdan hemişe behr-mend olam ve padişaha ferâgatla du'a kılam. Didiler ey miskin senün mezâlimine girmişler ve sermaye-i tereddüd virmişler ki müdâm fa'idesiz cidâl edesin ve nâ-mübârek yüzleri görüp nâ-mülâyim sözler işidesin. Didüm berâtımın mazmunu ne için suret bulmaz. Didiler zevâ'iddür husûli mümkün olmaz. Didüm böyle evkaf zevayidsiz olur mı. Didiler zarûrîyât-ı asitânedan kalursa bizden kalur mı. Didüm vakf malın ziyade tasarruf itmek vebaldür. Didiler akçemiz ile satın almışuz bize helaldür. Didüm hisâb alsalar bu sülûkunuzun fesâdı bulunur. Didiler bu hisâb kıyametde alınur. Didüm dünyâda dahî hisâb olur haberin işitmişsiniz. Didiler andan dahi bâkimüz (korku) yokdur kâtipleri razı itmişüz. Gördüm ki sualime cevâbdan gayrı nesne virmezler ve bu berâtile hâcetüm revâ kılmağın görmezler, nâ-çâr terk-i mücadele kıldum ve me'yûs u mahrum gûşe-i 'uzletimde çekildüm. Ben beratımdan ihanet çekdiğüm için munfail, beratım benden fa'idesüz azab gördüğü için hacil. Ol şâhid-i mecruh gibi takrîrden peşimân, ben müdde'î-i kâzib gibi teşnî'den perişan. Ol ayet-i mensûh gibi mennû'u'l-'amel ben ümmet-i memsuh gibi maktû'u'l-emel.

Kıt'a

Ben ana fitne ol bana afet

Müteneffir ben andan ol benden

Ben ana gussa (dert) ol bana mihnet

Mütenekkir ben andan ol benden (Kaçar, 2013: 69)

Kaynakça

- *Atabay, Cuma (2012), Balkan Ülkeleri Vakıfları Bosna Örneği, Bakanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu, ss.311-323.*
- *Bardhan, Pranab (1997), Corruption and Development: A Review of Issues, Journal of Economic Literature, 35(3), ss.1320-1346.*
- *Bülbül, Yaşar (1999), Klasik Dönem Osmanlı Muhasebe Sistemi, Dîvân, Sayı 6, İstanbul, ss. 165-182.*
- *Diyanet İşleri Başkanlığı (2012), Kur'an-ı Kerim Meali, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.*
- *Ertem, Adnan (2011), Osmanlı'dan Günümüze Vakıflar, Vakıflar Dergisi, Sayı 36, ss.25-65.*
- *Güvemli, Oktay ve Güvemli, Batuhan (2015), Osmanlı Devlet Muhasebesinde Kayıt Düzeni ve Defter Sistemi, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 9, Temmuz, ss.18-42.*
- *Haftacı, Vaşfi (2011), Muhasebe Denetimi, 2. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.*
- *Kaçar, Mücahit, (2013) Örnek Metinler. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.*
- *Karahan, Abdülkadir (1948), Fuzulî'nin Mektupları-I. İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 2(3-4), ss.245-266.*
- *Kitabi Mukaddes Şirketi (1995), Kitabi Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, İstanbul: Okan Matbaacılık.*
- *Kurt, İsmail (1997) "Vakıf Müessesesi ve XV. XVI. Asır Vakıfları", XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler, Editör: Abdülkadir Özcan, İslamî*

İlimler Araştırma Vakfı-Ensar Neşriyat, İstanbul: s.521-523.

- *Kurt, İsmail (2013), Şer'î Açısından Vakıf ve Vakıfların Muhasebe Usulü, İslami İlimler Araştırma Vakfı, ss.1-52.*
- *Otar, İsmail (1984), Risale-i Felekiye Kitab-us Siyaqat Hakkında, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Muhasebe Enstitüsü Dergisi, Sayı 37, Ağustos.*
- *Sürmen, Yusuf (2015). Muhasebe – 1, Trabzon, Türkiye: Celepler Matbaacılık.*
- *Sürmen, Yusuf ve Bayraktar, Yaşar (2015), Muhasebe ve Denetim Mesleğinde Mesleki Yargı Kullanımının Değerlendirilmesi: Borsa İstanbul (BIST) 100 Endeksi'ndeki Şirketler Üzerine Bir Araştırma, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 9, Temmuz, ss. 108-152.*
- *Şahin, Veysel (2010), Oğuz Atay'ın Anlatılarında Ben, Öteki ve Benlik, Türk Dili, Sayı 657, ss.23-30.*
- *Şensoy, Fatma (2014), Muhasebe Defterlerinden Vakıfların Çok Yönlü Boyutlarını İzlemek- Bir Örnek XVIII. YY., Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı,7, Temmuz, ss.76-103.*
- *(2016), Osmanlı İmparatorluğu'nda Vakıfların Ekonomik Boyutları, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 10, Ocak, ss.42-63.*
- *Şentürk, Ahmet Atilla ve Kartal, Ahmet (2007), Eski Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: Dergâh Yayınları.*
- *Taş, Oktay, Oğuz, Mustafa ve Ekici, Cevat (2014), Türk Vakıf Kültürünün*

Devamlılığının Dayanağı: Muhasebe, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı,7, Temmuz, ss.104-123.

- *Türk Ceza Kanunu – Nr. 5237 Tarih:26.09.2004*
- *Türk Dil Kurumu (2005), Türkçe Sözlük, 10. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.*